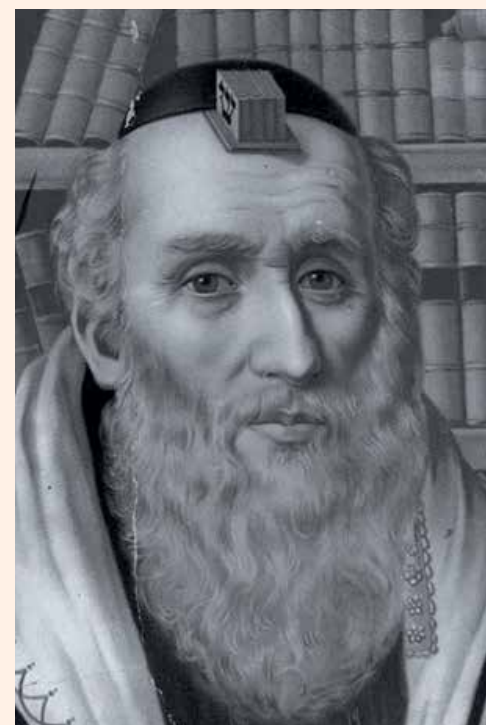

א קלייט פון בייגל beigelių krautuvėlė

2020-ieji buvo paskelbti Vilniaus Gaono ir Lietuvos žydų istorijos metais. Ir, nepaisant pasaulinės COVID-19 pandemijos, Lietuvos žydų istorija šalyje sulaukė itin daug pozityvaus dėmesio. Galbūt nepavyko suorganizuoti tiek gyvų susitikimų, kiek norėjosi. Bet drąsiai galima sakyti, kad tiek straipsnių, radijo ir televizijos laidų, žinučių internete, skirtų Lietuvos žydams, per visą nepriklausomos Lietuvos laikotarpį nėra buvę. Lietuvos žydų bendruomenė nori padėkoti visoms organizacijoms ir fiziniams asmenims, kurie savo kasdieniu darbu prisidėjo prie Vilniaus Gaono gimimo jubiliejaus įamžinimo ir viso Lietuvos žydų paveldo išsaugojimo. Gera žinoti, kad esame neatsiejama ir gerbiama Lietuvos visuomenės dalis!

Elijas ben Saliamonas Zalmanas / 1720-1797

numerio tema

Proginė Lietuvos banko moneta Vilniaus Gaono 300 metų jubiliejui

Rabinas Elijas ben Saliamonas Zalmanas savo laikmetyje buvo netipiškas rabinas. Jį pagerbiant buvo atgaivintas Gaono titulas. X-XII a. žydiškame pasaulyje Gaono vardu buvo vadinamos išskirtinės asmenybės, bet nuo XII a. iki XVIII a. neatsirado nė vieno žydo, kuris būtų pagerbtas Gaono titulu.

Viktorija Sideraitė Alon

Mūsų dienas pasiekė Vilniaus Gaono portretai, kurių autentiškumo, mokslininkų nuomone, negalime patikrinti. Visuose portretuose Gaonas vaizduojamas su *Talesu* (maldos drobulė) ir *tfilinu* (odinės dėžutės su pergamento juostelėse užrašytomis Toros ištraukomis). Buvo kalbama, kad Vilniaus Gaonas visą dieną jų nenusiimdavo. Dažniausiai jis – laikantis knygą ir plunksną, fone knygų lentynos. Tai rodo, kad Vilniaus Gaonas paliko labai religingo ir išsimokslinusio asmens įvaizdį. Mes, kūrybinė grupė JUDVI&AŠ, kurdami proginę Lietuvos banko monetą sąmoningai pasirinkome ne lengviausią išeitį – menamą Vilniaus Gaono portretą, bet išsikėlėme tikslą – atspindėti iš-

Lietuvos banko proginės monetos aversas

Lietuvos banko proginės monetos reversas.
Monetos autoriai – kūrybinė grupė JUDVI&AŠ

minčiaus pasaulėžiūrą, jo įsitikinimą, kad *Tiesa nėra padėta paviršiuje, ir norint ją atrasti reikia daug intelektualinių pastangų, reikia studijuoti ir gilintis*. Vilniaus Gaono kabalistinė pasaulėžiūra, jo dėmesys simboliams tapo ir mūsų įkvėpimo šaltiniu.

Vyriausiasis oficialus Vilniaus rabinas Gaono laikais buvo Šmuelis ben Avigdoras, tačiau Vilniaus Gaonas buvo daug už jį žinomesnis. Kiti rabinai, atsakingi už vedybas, skyrybas, laidotuves, košerį, tais laikais buvo samdomi. Elijas ben Saliamonas Zalmanas buvo privatus asmuo „rabino pareigose“, kuris visą savo laiką pašvėsdavo šventų raštų studijoms. Jis troško būti paliktas ramybėje ir vien tik studijuoti Torą. Pasinėręs į šventų raštų studijas, Vilniaus Gaonas uždarydavęs langines, kad gatvės šurmulyš netrukdytų jam mokyti, neblaškytų. Pasakojama, kad kai kartą Gaono sesuo atvyko iš kito miesto ir atėjo jo aplankyti, Gaonas, pasikendęs studijose, taip jai pasakė: *mie-la sese, pasikalbėti mudu dar turėsime daugybę laiko anapusiniame gyvenime, o šiame, žemiškajame, aš esu per daug užsiėmęs, kad turėčiau laiko kalbėtis...*

Kiek yra žinoma, Vilniaus Gaonas višai niekur nekalbėjo, sinagogose kalbų nesakė. Jis meldėsi tik savo sinagogoje,

mažoje grupėje tarp savo mokinių ir sekėjų, o į Vilniaus Gaono *kloizą* (sinagogą) žydai galėdavo patekti tik specialiai pakviesti. Vilniaus Gaonas neišleido nė vienos knygos, bet paliko daugybę rankraščių, komentarų. Visa tai po Išminčiaus mirties surinko ir publikavo jo sūnūs bei mokiniai.

Vilniaus Gaono asmenybę iki šiol gaubia mistika. Kaip tokios erudicijos žmogus, neišleidęs nei vienos knygos ir net nekalbėjęs viešai, tapo toks žymus? Išgarsėjo jis per savo mokinius, per jų skleidžiamą žinią. Vilniaus Gaonas buvo cituojamas, laikomas autoritetu, o jį supusi paslapties aura populiarumui tik padėjo. Mus pasiekusios legendos apie Vilniaus Gaoną yra iš vėlesnių laikų, pasiklidusios praėjus dešimčiai penkiolikai metų po Išminčiaus mirties.

Gaonas sakydavo – jeigu neturi pakankamai mokslo žinių, tai prasčiau suprasi Torą: be biologijos nebus geros *šchitos* (skerdimo), be inžinerijos – geros *sukos* (palapinės), be astronomijos – tikslios *Roš hodeš* datos (naujo mėnesio pradžia).

Vilniaus Gaonas buvo kuklus, bet ir labai pasitikintis savimi – nepriklausoma ir drąsi asmenybė. Jis buvo tas žmogus, kuris kuria savas taisykles ir daro įtaką. Remdamasis astronomijos žiniomis, Gaonas pats nustatydavo laiką, kada prasideda Šabas, jam nebuvo svarbu, kada visa Vilniaus žydų bendruomenė pradė-

► 2

Proginė Lietuvos banko moneta Vilniaus Gaono 300 metų jubiliejui

1 ◀

davo švesti Šabą – Gaonas gyveno pagal savo apskaičiuotą laiką. Nors Gaonas itin vertino išmintį grįstą mokslu, jam buvo būdingi paradoksai: jis buvo mistikas, mėgstantis mokslą. Vilniaus Gaonas atidžiai studijavo *kabalą* (mistinis judaizmo mokymas), jam knietėjo daryti stebuklus, ypač jaunystėje, kai jis troško sukurti *golemą* (ipūsti gyvybę molinei figūrai).

Labai svarbu pristatyti visuomenei pasaulyje paplitusį Vilniaus Gaono akronimą HA GR“A (hebr. *Ha Gaon Rabbi Elyahu*), minimą visuose rašytiniuose šaltiniuose. Pagerbiant Vilniaus išminčių šis monetos centre įrašytas akronimas – auksinis. Virš akronimo aukso spalvos hebrajiškas rašmuo „ש“ (šin), tai yra skaičiaus 300 atitikmuo hebrajų kalbos raštijoje. Jubiliejinės datos įrašymas šventa Vilniaus Gaonui kalba rodo neeilinę pagarbą asmenybei. Gaono laikų monetos, rastos kasinėjant Didžiosios sinagogos teritoriją, liudija, kad tuo laikotarpiu buvo būdinga monetose vaizduoti karūną virš valdovo inicialų. Hebrajiškas rašmuo ש (šin) grafinė forma primena karūną, itin svarbų simbolių žydų sakralinių objektų dekoru. Karūnomis puošiami sinagogų *aron hakodešai* (nišos, kuriose laikomi Toros ritiniai) ir Toros ritiniai.

Monetos reverso apačioje pavaizduotas stilizuotas šventojo rašto ritinys ir jubiliejų ženklinantis skaičius „300“. Simbolinio Toros ritinio forma atkartoja metalo ažuūrų, pavyzdžiui, *bimos* (pakyla sinagogos centre, nuo kurios rabinas skaito Torą) tvorelių dekorą, būdingą litvakiškų sinagogų puošybai. Po pagrindiniais kompozicijos elementais esanti fono plokštuma dekoruota iš Toros ritinių sukompnuotų ornamentų tekstūra.

Tai – savotiška istorinė premjera. Pirmoji Europos Sąjungoje išleista moneta

su žydiškais rašmenimis iš karto buvo pastebėta ir Izraelio spaudoje.

Monetos averse pavaizduotas litvako ženklas. Ženkle yra vienas svarbiausių žydams simbolių – menora. Jos centre įkomponuoti Gediminių stulpai. Abiejų simbolių derinys litvako ženkle vaizduoja Lietuvos žydų bendruomenę kaip istoriškai integraciją Lietuvos visuomenės dalį, primena jos 700 metų indėlį drauge su lietuviais kuriant Lietuvos valstybę. Tai yra orus priminimas apie žydų atsiradimo Lietuvoje ištakas,

kai LDK valdovai pakvietė Europos žydus prisidėti prie Lietuvos valstybės kūrimo. Primename, kad LR valstybės istorinio heraldinio Gediminių stulpų simbolio naudojimui litvako ženkle 2017 m. LŽB suteiktas LR Teisingumo ministro pasirašytas leidimas (ženklo autorė – Viktorija Sideraitė Alon, ženklo savininkė – LŽB).

Monetos briaunoje yra įrašas (jidiš ir lietuvių kalbomis): „VIL NOR GOEN * JEI NORĖSI, IR TU TAPSI GENIJUM“. Ši sentencija buvo itin paplitusi Vilniaus Gaono laikais litvakų namuose, kuriuose visada kabėdavo jo portretas, o *jidiše mame*, rodydamos pirštą į portretą, sakydavo vaikams: „Vil nor Goen“ (jei norėsi, ir tu tapsi genijumi).

Toks atsakingas, ateities kartoms paliekamas kūrinyi įpareigoja menininkus dešimteriopai. Negalėjome sau leisti apvilti nei pasaulio litvakų, nei Lietuvos žydų bendruomenės, nei patys savęs. Labai džiaugiamės, kad ši jubiliejinė moneta sulaukė didžiulio pasididžiųjų po visą pasaulį Lietuvos žydų palikuonių susidomėjimo. Kiekvienas litvakas, suvokdamas, kad kita moneta Vilniaus Gaonui bus sukurta nebent po 100 metų, nori turėti tokį mūsų laikmečio suvenyrą atminimui ir palikti jį anūkams. ■

Kolekcininkų rinkinius papildys jubiliejinių metų vertybės

Jubiliejinis Vilniaus Gaono metų medalis

AVERSAS. Metų logotipas, kurį iš dviejų pusų įrėmina Vilniaus Gaono gyvenimo datos, sudarytas iš simbolių: atverstų knygų, sudarančių Dovydo žvaigždės kontūrą. Atverstos knygos simbolis – iš dviejų nupjautų apskritimo puslankių, kurie savo forma primena ir tradicinio žydiško antkapio lenktą silueto viršūnės dalį, ir religingų žydų galvos apdangalą kipą. Dviejų trikampių struktūra primena Dovydo žvaigždę ir sinagogų puošyboje paplitusią Viešpaties Lelijos heksagramą. Vilniaus Gaono 300 metų jubiliejaus pažymėjimas ženkle išreiškiamas ypatingu simboliu – rašmeniu ש. Tuo pačiu rašmeniu ש pažymėtas juodo kubelio formos objektas, kurį ant kaktos dėvi besimeldžiantys žydai. *Tfilinas* matomas ant Genijaus galvos visuose Vilniaus Gaono portretuose. Rašmens ש grafinė išraiška primena Karūną garsiajam Vilniaus išminčiui, kurio išmintis prisimenama jau 300 metų! Plastinių elementų persipynimas ženkle įkūnija filosofinį

teiginį, kad viskas šiame pasaulyje yra persipynę ir susiję daugybiniais saitais. Tai įprasmina faktą, jog žydų litvakų istorinis paveldas yra neatsiejamas nuo Lietuvos istorijos visumos.

REVERSAS. Vilniaus Didžiosios sinagogos fasadas – žinomiausias Lietuvos Jeruzalės simbolis – virš jo suskilęs dangus, simbolizuojantis Lietuvos žydų bendruomenės tragišką lemtį Holokausto metu. Apačioje – sinagogos aikštė, tipiška *šetlo* centrinė dalis, joje – sinagogos šešėlis su įspaustu litvako ženkle, jungiančiu du svarbiausius Lietuvos žydus identifikuojančius simbolius – menorą ir Lietuvos valstybę. Medalio centre – dangų ir žemę skiria garsiosios poemos „Vilne“ eilutė: „Tu esi Lietuvon įstatytas tamsus talismanas...“ (Moišė Kulbakas, vert. Alfonsas Bukontas). Šešiakampis talismanas centre sudarytas iš sinagogos ir šešėlio kontūrų. ■

Lietuvos pašto ženklas „Vilniaus Gaono 300-osios gimimo metinės“

Pašto ženkle viršuje – hebrajiška raidė ש (šin), simbolizuojanti karūną Vilniaus Gaonui. Pagal gematriją (judaizmo raidžių ir skaičių atitikimo sistema) ši raidė reiškia skaičių 300 – šiemet Lietuva mini šį Vilniaus Gaono gimimo jubiliejų. Žemiau vaizduojami stilizuoti žydų šventosios knygos – Toros ritiniai, kartu tai yra ir atversta knyga, alizija į Dekalogą bei langų suporinimo tradiciją sinagogų fasaduose. Ženklo spalvinei ir grafinėi išraiškai pasirinkta senuosius žydų dekoru raštus primenanti stilistika.

Pašto ženkle nominalas – 0.81 Eur, tad laiškus su šiuo ženklu galima siųsti į užsienio šalis. Pašto ženkle tiražas – 20 000. Kartu su pašto ženklu buvo išleistas ir pirmos dienos vokas. ■

Vilniaus Gaonui skirtą pašto ženklą antspaudo sukūrė kūrybinė grupė JUDVIAŠ (Viktorija Sideraitė Alon, Jūratė Juozėnienė ir Albinas Šimanauskas)

Jau 300 metų pasaulis kalba apie Vilniaus Gaoną – Eliją ben Saliamoną Zalmaną / 1720–1797

Geršonas Taicas

Kaip ir apie kitas istorines įžymybes, taip ir apie Vilniaus Gaoną sklendo daug įvairiausių pasakojimų, kuriuose neretai mažai tiesos. Kalbama, kad Vilniaus Gaonas buvo užduras, asketiškas žmogus, fanatikas. Iš tiesų, kaip ir mums visiems, Vilniaus Gaonui buvo nesvetima meilė, draugystė, dėkingumas, padarumas. Tik dėl savo valios, darbštumo ir užsispyrimo, įgimto talento ir fotografinės atminties jis tapo Talmudo aiškinimo žvaigžde.

Vilniaus Gaonas turėjo puikius mokytojus: pradžioje pažinti Torą jam padėjo tėvas, vėliau, Kėdainiuose – žymus talmudininkas rabinas Mošė ben Simonas Margalitas (1710–1781), Cechanovece (dab. Lenkija) – kabalistas rabinas Meiras. Rabinas M. Margalitas vėliau keliavo po Europą, Amsterdamo atrado itin seną Babilono talmudo priedo pergamentą. Jis ketino atvykti į Šventąją Žemę, bet kelionėje mirė... Vilniaus Gaonas pakartojo savo mokytojo kelionę į

Cechanovec sinagoga (dab. Lenkija)

Europą, ieškodamas senojo pergamento, bet paieškos nebuvo sėkmingos.

Yra žinoma, kad jaunas Vilniaus Gaonas atvyko į Cechanovecą ir čia, vadovaujamas rabino Meiro, XVII a. didžiojo rabino Šabai Koheno, žinomo kaip Ša-

kas, palikuonio, tęsė Toros studijas. Vilniaus Gaono vardu sakoma: „Jaunystėje, klajonių ir kelionių metu, atvykau į Cechanovecą kaimą, pilną Rašto žinovų ir išminčių. Rabinas Meiras buvo mano vadovas atliekant slapтус kabalos tyrimus ir bendramokslis atvirose rabinų studijo-

se.“ Vilniaus Gaonas artimai bendravo su Cechanoveco teismo pirmininko rabino Dovydo Sauliaus Katcenelbogeno sūnumi Arie Leibu. Standartiniame hebrajų Biblijos leidime su daugeliu komentarų, žinome kaip „Mikraot Gedolot“ (Rabinų biblija), yra Vilniaus Gaono komentaras „Aderet Eliyahu“ (Elijo šlovė). Skyriuje, skirtame Levitui, randame: „Kai Vilniaus Gaonui buvo dešimt metų, jis turėjo artimesnį draugą nei brolį, garsųjį Gaoną, mūsų mokytoją ir rabiną Arie Leibą iš Cechanoveco.“ Šių dviejų išminčių draugystė buvo tokia artima, kad vėliau Vilniaus Gaonas savo pirmąjį Arie Leibo iš Cechanoveco garbei pavadino Jehuda Leibu.

Vienerius metus Vilniaus Gaonas gyveno Seirijuose, turtingo intelektualo Izraelio Berleinerio (Berlyniečio?) namuose. Kraštas tuo metu priklausė Prūsijai. Čia Vilniaus Gaonas baigė savo knygą „Aderet Eliyahu“, artimai bendravo su cadiku Chaimu Filipoveriu, Gemaros pagal lietuvišką sistemą mokytoju. Galbūt Vilniaus Gaonas leido laiką Seirijų mieste, nes ten gyveno jo sūnus rabinas Jehuda Leibas Vilneris. Jehuda Leibas buvo

► 7

Simboliai, įkvėpę Gaonui skirtų atminimo ženklų kūrėjus

Vilniaus choralinės sinagogos interjero detalė – *šošan* – Viešpaties lelija – dekoru elementas, naudotas daugelyje pasaulio sinagogų, kolonų kapitelių dekorui, pagerbiant Aukščiausiąjį

Atverstas Gaono laikų Pinkas

Dešimt dievo įsakymų – Luchot ha Brit. Vilniaus choralinės sinagogos fasadas

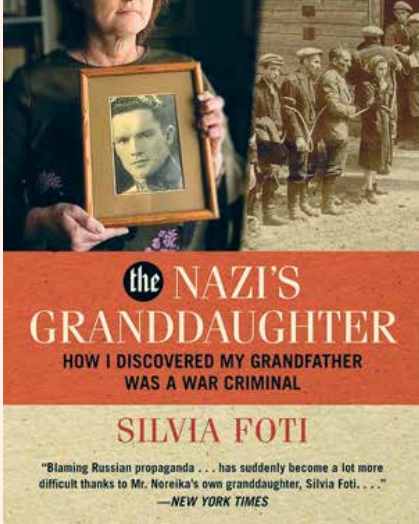
Bimos tvorėlė Kauno choralinėje sinagogoje

Vilniaus Gaono portreto fragmentas – *tfilinas* ant galvos, ant *tfilino* – ש

Karūnos virš valdovo inicialų Vilniaus Gaono laikų monetose

„Silvia Foti: kaip aš sužinojau, kad mano senelis buvo karo nusikaltėlis“

„Blaming Russian propaganda... has suddenly become a lot more difficult thanks to Mr. Noreika's own granddaughter, Silvia Foti...“
—NEW YORK TIMES

Jono Noreikos anūkė Silvia Foti nesu-pranta ir nepateisina Lietuvos Vyriausybės elgesio bandant sušvelninti jos senelio nusikaltimus. 2021-ųjų pavasarį pasirodysiančioje knygoje – 77 laiškai, kuriuos J. Noreika parašė kalėdamas Štuthofio koncentracijos stovykloje. Norėdama užtikrinti archyvo saugumą, S. Foti perdavė jo valdymą ir nuosavybės teises Jungtinių Valstijų Holokausto me-

morialiniam muziejui (angl. santrumpa USHMM). Tad federalinė JAV vyriausybės institucija Vašingtone įgijo Lietuvos Holokausto vykdytojų J. Noreikai priklausių daiktų ir jo archyvinių dokumentų. Jonas Noreika yra tik vienas iš daugelio Holokausto vykdytojų, kuriuos Lietuvos institucijos pavertė tautos didvyriais. Šiuo metu vykstantis Lietuvos Holokausto revizionizmas yra vertas Europos Žmogaus teisių teismo proceso. Jau daugiau nei dešimtmetį Lietuvos žydų bendruomenė (LŽB) įtraukiama į diskusijas apie Lietuvos antisovietinius partizanus, kurie galėjo įvykdyti Holokausto nusikaltimus. Baudžiamosios teisės atžvilgiu ir siekiant istorinio teisingumo bei litvakų ir lietuvių susitaikymo, jų veikla turėtų būti vertinama individualiai. J. Noreikos atveju LŽB stebi kaip Lietuvos institucijos žengia vieną žingsnį pirmyn ir du atgal, vis rasdamos naujų gynybinių pozicijų. LŽB pirmininkė Faina Kukliansky prieštaringu pavadino Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro vertinimą dėl Lietuvos karinin-

ko J. Noreikos veiklos Antrojo pasaulinio karo metais. Pažyma apie J. Noreiką parengta po to, kai grupė žinomų visuomenės veikėjų paragino nukalbinti paminklinę J. Noreikai skirtą lentą nuo Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos, teigdami, kad jis kolaboravo su naciais vokiečių okupacijos metais. Anot centro, J. Noreikos veikla tuo metu, kai jis ėjo Šiaulių apskrities viršininko pareigas, buvo susijusi su žydų izoliavimu. 1941 metais buvo paskelbtas J. Noreikos raštas, kad žydai turi būti apgyvendinti gete. „okupacinei nacių valdžiai ji, kaip ir kitus lietuvių civilinės administracijos pareigūnus, pavyko įtraukti į su žydų izoliavimu susijusių reikalų tvarkymą“, – teigiama pažymoje. Izraelio ir Amerikos pilietinių veiksmų tinklas šiuo metu vykdo kampaniją, skirtą šviesti valstijų federalinius pareigūnus apie Rytų Europos vyriausybių remiamą Holokausto neigimą ir iškraipymą. Skirtingai nei Lietuvos valstybinės institucijos, JAV rimtai žiūri į Holokaustą ir nusprendė išsaugoti istorinę medžiagą, kurią turi Silvija Foti ir kuri įrodo senelio J. Noreikos kaltę. ■

Faina Kukliansky tapo Europos žydų kongreso Vykdomojo komiteto nare

Fotografė Milda Rūkaitė

Dr. Mošė Kantoras perrinktas Europos žydų kongreso prezidentu, jį rinko Europos žydų bendruomenių atstovai. Didžiosios Britanijos žydų deputatų tarybos pirmininkė Marie van der Zyl perrinkta Tarybos pirmininke. „Nepaisant COVID-19 iššūkių ir didėjančio antisemitizmo, Europos žydai yra ryžtingi ir pasiryžę toliau dirbti kartu, kad įveiktų šiuos iššūkius ir pagerintų žydų gyvenimą Europoje“ – sakė M. Kantoras. Virtualioje Generalinėje asamblėjoje 42 Europos žydų bendruomenių vadovai pažadėjo imtis naujų veiksmų, kad būtų skatinama įgyvendinti IHRA antisemitizmo apibrėžimą nacionaliniu lygmeniu. Generalinė asamblėja *ex officio* Vykdomojo komiteto nariais pripažino Austrijos, Belgijos, Čekijos, Italijos, Lietuvos, Liuksemburgo, Olandijos, Suomijos, Šveicarijos, Vengrijos žydų bendruomenių atstovus. Lietuvos žydų bendruomenei asamblėjoje atstovauja Faina Kukliansky. ■

Lietuvos prezidentas Gitanas Nausėda: „Šoa nėra tik žydų, ji yra visos Lietuvos“

Šiemet Holokausto minėjimo procesija nuo Panerių traukinių stoties Vilniuje buvo kitokia. Be Lietuvos žydų bendruomenių narių, garbingų užsienio svečių ir Lietuvos politikų eisenoje dalyvavo ir Lietuvos Respublikos Prezidentas Gitanas Nausėda. Pateikiame Lietuvos žydų genocido aukų pagerbimo ceremonijoje Panerių memoriale pasakytą Prezidento kalbą.

Lietuvos Prezidento kalba Panerių memorialė ir minėjimo dalyviai. LR Prezidento kanceliarijos nuotraukos, fotografas Robertas Dačkus

Lietuvos žydų bendruomenės Socialinis centras rūpinasi senjorais

LŽB Socialinio centro programų koordinatorių ir mūsų visų pareiga – saugoti bendruomenės senjorus. Visi jie priklauso rizikos grupei, ne tik dėl amžiaus, bet ir dėl ligų. Socialinių programų direktorė Žana Skudovičienė dažnai su globotiniais kalbasi telefonu, pirmenybę suteikdama vienišiams, neturintiems patronažo. Ema Jakobienė informuoja globotinius apie jiems skirtas vaistų ir maisto korteles. Gydytoja Ela Gurina, LŽB Socialinės komisijos narė, Holokaustą išgyvenusių asmenų patariamojo komiteto pirmininkė, tiek per pirmąjį karantiną kovo mėnesį, tiek per antrąją pandemijos bangą priminė, kaip turėtų elgtis Socialinio centro lankomosios priežiūros darbuotojai. „Kodėl dažnai primenama, kad reikia nešioti kaukes ir pirštines? Todėl, kad besimptomių atvejų daugėja, žmogus gali nežinoti, kad yra užsikrėtęs, bet gali užkrėsti kitus. Būtina laikytis atstumo. Jei kaukė sudrėksta, ją reikia išmesti, nes drėgna kaukė neapsaugo. Kaukės neimkite pirštais, tik už gumyčių. Rankų dezinfekcija atėjus į parduotuvę – labai svarbi, liečiantis prie neiškišų paviršių reikia naudotis pirštinėmis. Nusimauti pirštines reikia taip, kad išorinė pusė atsидurtų viduje,

ir tada išmesti. Mokslininkų duomenimis, pasiskiepijus nuo gripo ir susirgus COVID-19, ligos eiga yra lengvesnė, tad verta apsarstyti skiepijimosi galimybę“, – pataria E. Gurina.

Pasak E. Gurinos, svarbu apsaugoti LŽB patronažo darbuotojas, nes jos COVID-19 virusu gali užkrėsti ir savo globotinius. Lankomosios priežiūros darbuotojos testuojamos dėl COVID-19.

Lietuvos žydų (litvakų) bendruomenėje lankėsi naujas Jungtinių Amerikos Valstijų (JAV) ambasadorius Robertas S. Cilchristas. Jis susitiko su bendruomenės pirmininke Faina Kukliansky, drauge su ja apžiūrėjo bendruomenės namus, bendravo su LŽB senjorais, domėjosi, ką jie veikia bendruomenės senjorų klube.

Patronažo darbuotojų užduotis – kuo geriau pasirūpinti savo klientais, apsaugoti juos nuo nebūtino lankymosi viešose erdvėse. Darbuotojai, atėjusiam į namus, būtina plauti rankas ne trumpiau nei dvi minutes tekančiu vandeniu su muilu, nusivalyti dezinfekciniu skysčiu, persirengti. Reikiamu dezinfekciniu skysčiu bendruomenė yra aprūpinta. „Turime nemaža vienišų, net gulinčių klientų, kuriuos reikia maitinti, perrengti, maudyti ir t.t. Darbas nelengvas, bet prasmingas. Kadangi kasdien situacija keičiasi, o vienos darbuotojos turi mažų vaikų, kitos pačios suserga, o kartais tiesiog bijo išeiti iš namų, sukamės kaip galime. Bet mes žinome, kad privalome padėti vienišiams, pagyvenusiems, ligotiems LŽB nariams. Senjorų vaikai šiuo sudėtingu laiku padeda savo tėvams bei seneliams, nes mūsų darbuotojų gali trūkti“, – sako E. Gurina. Socialinio centro patronažo darbuotojos rūpinasi savo globotinių maistu, bet žydų bendruomenės senjorai turi žinoti, kad darbuotoja neturi be būdino reikalo eiti į parduotuvę, reikia riboti ėjimą į viešas erdves, keliones viešuoju transportu ir pagal galimybę planuoti pirkinius kelioems dienoms. ■

Brangūs Holokaustą išgyvenusieji, Gerbiamieji,

susirinkome čia pagerbti šimtų tūkstančių Lietuvos žydų bendruomenės narių, žuvusių Holokausto metu. Šoa – tai Katastrofa. Bet tai nėra tik žydų tautos katastrofa ir tragedija. Tai Lietuvos Šoa. Tai visos žmonijos Šoa. Tai mūsų žmogiškumo, atjautos ir abejingumo Šoa.

Vien čia, Paneriuose, mes, Lietuvos valstybė, netekome dešimčių tūkstančių savo piliečių, kartu kūrusių nepriklausomą Lietuvos valstybę. Kartu dalyvavusių Nepriklausomybės kovose, kartu išgyvenusių sunkiausių jaunos valstybės kūrimosi metus, kartu sudėjusių viltis į nepriklausomos Lietuvos ateitį. Mes netekome talentingų mokslininkų, menininkų, poetų, gydytojų, verslininkų ir amatininkų, mokytojų ir dvasininkų. Netekome senolių, kurie saugojo atmintį apie šimtus kartu, draugiškai, praleistų metų ir netekome vaikų, kurie buvo šios valstybės ateitis. Čia, Paneriuose, ir visoje Lietuvoje per kelerius metus mes netekome didelės ir labai svarbios dalies savęs. Ir šiandien, deja, galime tik bandyti įsivaizduoti, kokia kūrybinga, išsilavinusi, versli, išmani būtų Lietuva, jei Katastrofa nebūtų įvykusi. Sakoma, kad kiekviena netektis praeina šešis suvokimo etapus: šoką, neigimą, pyktį, derybas, depresiją ir, galiausiai, priėmimą ir susitaikymą. Kuriame etape šiandien esame mes?

Vienintelis būdas susitaikyti su istorija – suvokti ir pasakyti sau teisybę, kokia skaudi ji bebūtų. Daugybę metų po karo Lietuva negalėjo kalbėti apie Katastrofą. Net po Sovietų Sąjungos griūties žmonėms buvo sunku kalbėti apie Šoa ir suprasti, kaip tokia tragedija galėjo įvykti. Mes neigėme, pykome, bandėme derėtis su sąžine, skaičiuodami ir lygindami tai, ko negalima nei skaičiuoti, nei lyginti – žmonių kančias ir gyvybes. Pripažinti sau, kad mūsų valstybės piliečiai žuvo ir nuo lietuvių rankų, buvo sunku. Tačiau mes radome savyje jėgų pažvelgti istorijai į akis – 1995 m. pirmasis atkurtos Lietuvos Respublikos Prezidentas atvykęs į Izraelį paprašė atleidimo už tuos lietuvius, kurie dalyvavo Katastrofoje.

Labai noriu tikėti, kad šiandien mes jau esame pasiekę netekties priėmimo ir suvokimo etapą. Tai negali būti susitaikymas – niekas ir niekada negalės susitaikyti su Katastrofa. Niekas ir niekada neprikels nekaltų aukų. Niekas ir niekada nepalengvins kančių tų, kurie čia, Paneriuose, ir daugybėje vietų visoje Europoje prarado šeimas, artimuosius, mylimus žmones. Sako, laikas gydo, bet šiai netekčiai išgydyti reikės šimtų, o gal ir tūkstančių, metų. Tačiau tik suvokę tragedijos mastą, suvokdami aplinkybes ir atsakomybę, mes galime kalbėti apie ateitį. Kai Katastrofą išgyvenęs Nobelio pre-

mijos laureatas Elie Wieselis sakė kalbą, apžvelgdamas XX amžių, jis kalbėjo ne apie kruvinus įvykius, ne apie Aušvicą ir Buchenvaldą, kur neteko savo šeimos. Jis kalbėjo apie abejingumą. Abejingumą, kuris atvedė pasaulį prie tragedijų ir baisenybių. Holokausto ir genocido. Abejingumą, kuris neleido mums ištiesti rankos kenčiančiam, žuvančiam. Didžiuojusi, kad beveik tūkstantis lietuvių rizikavo gyvybe tam, kad išgelbėtų artimą savo, ir gavo garbingą Pasaulio Teisulio vardą. Gailiuosi, kad Pasaulio Teisulių buvo per mažai tam, kad būtų sustabdytas nežmoniškumas. Kai tūkstančiai Lietuvos piliečių iš Vilniaus geto buvo išvesti į kelią link Panerių, tai buvo kelias į vieną pusę – iš pragarą į mirtį.

Tačiau šiandien, stovėdami čia, Katastrofos atminties vietoje, mes matome gyvybę. Mes matome ateitį. Ateitį, kurioje visos Lietuvoje gyvenančios tautos kartu, petys petin, kuria nepriklausomą Lietuvos valstybę. Stiprią, teisingą, išsilavinusią, demokratines ir žmogiškas vertybes ginančią valstybę, kurioje nėra vietos visa apimančiam abejingumui. Sukurti šią ateitį yra visų mūsų užduotis ir Šoa aukų įpareigojimas. Vilties spindulys ryškiausiai šviečia aklinoje tamsoje. Todėl stovėdamas čia, Paneriuose, norėčiau perskaityti Vilniaus geto kalinio, rašytojo, liudijusio apie Katastrofą Niurnbergo procese, Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino Riterio kryžiaus kavalieriaus, Abraomo Suckeverio eilėraščio išttrauką:

Prieš pabaigą duok man tvirtai tikėti, Kad ryt septynios saulės ašarų žibės Kad purpurinėj žemėj prasikals iš lėto Grūdai galingi valios ir vilties.

Ačiū Jums. A dank. Toda.

Izraelio ambasadorius Lietuvoje Yossi Levy Paneriuose padėkojo G. Nausėdai už jo dalyvavimą minėjime ir įsipareigojimą gerbti atmintį ir dviejų tautų sutarimą Izraelio Prezidento Reuven Rivlin ir Izraelio valstybės vardu. Kviečiame prisiminti Paneriuose nuskambėjusią ambasadoriaus kalbą:

<...>

Praėjo metai, ir mes vėl stovime priešais šį tylų gražų mišką, kuris slepia begalinį skausmą, nusivylimą, tačiau taip pat ir viltį. Pro medžius mėginame įžiūrėti aukų veidus. Jie buvo panašūs į mus – 70 000 tėvų, motinų, vaikų... Lenkiame galvas prieš juos. Tačiau taip pat matome ir žudikų veidus. Jie taip pat gali atrodyti kaip mes – tėvai, sūnūs, paprasti žmonės, kurie pasirinko tapti blogio savanoriais. Žudynės Paneriuose buvo ypač žiaurios ir negailestingos dar ir dėl to, kad buvo tiesioginės, beveik akis į akį. Žudikai žmones matė iš kelių metrų atstumo ar net iš dar arčiau. Jie matė, kaip iš baimės šaukė jaunos motinos su kūdikiais rankose. Jie matė močiutes, kurios negalėjo vaikščioti. Jie matė savo amžiaus vyrus ir moteris, visiškai bejėgius, nuogus.

Kaune – skulptūra Čiunės Sugiharos drąsai atminti

Šalyje minint Čiunės Sugiharos metus, į Kauną trečiąkart sugrįžo diplomata Čiunės Sugiharos savaitės renginių ciklas. Turiningą programą vainikavo pačioje Kauno širdyje, Laisvės alėjoje, iškilusi beveik keturių metrų aukščio bronzinė skulptūra, įamžinusi drąsiojo Japonijos konsulo atminimą. Paminklo atidengime dalyvavo Japonijos ambasadorius Lietuvoje Širo Yamasaki.

Paminklas Č. Sugiharos atminimui įamžinti papuošė erdvę greta viešbučio „Metropolis“. Beveik 4 metrų aukščio

skulptoriaus Martyno Gaubo kūrinyje vaizduojamos ratu į dangų besiveržiančios origami gervės, pagamintos iš platinotos bronzos. Skulptūros pagrinde – Čiunės Sugiharos antspaudas ir Japonijos konsulo veiklos prasmę išreiškiantys žodžiai „Išgelbėjęs vieną gyvybę, išgelbėji visą pasaulį“, išgraviruoti lietuvių, japonų, anglų ir jidiš kalbomis.

Daugiau kaip dvejus metus kurto monumento atidengimo ceremonijoje dalyvavęs LR Prezidentas Gitanas Nausėda džiaugėsi, kad Kaune atidengtas paminklas žmogui, kuris jau seniai yra tapęs mūsų moraliniu kelrodžiu ir susiejo japonų, žydų ir lietuvių tautas amžiams.

Kauno meras V. Matijošaitis, LŽB pirmininkė F. Kuklianskė, Kauno žydų bendruomenės pirmininkas G. Žakas

LR Prezidentas G. Nausėda, Japonijos ambasados atstovai, Kauno meras V. Matijošaitis ir kiti svečiai prie paminklo Č. Sugiharos atminimui. LR Prezidento kanceliarijos nuotrauka, fotografas Robertas Dačkus

„Nors Kauno miesto, kaip ir visos Lietuvos, laisvę sutrypė okupantai, jos dvasia toliau gyvavo Sugiharos ir kitų Pasaulio tautų teisuolių – diplomatų, kunigų, gydytojų, valstiečių – darbuose. Rizikuodami savo gyvenimais, kad išgelbėtų kito žmogaus gyvybę, jie kartu gelbėjo pasaulį nuo fizinio ir moralinio susinaikinimo. Šiandien mums svarbu įveikti ne tik pandemiją, bet ir kitas grėsmes, su kuriomis susiduria žmonija. Privalome nukrenskminti ne tik koronavirusą, bet ir antisemitizmo, tautinės, rasinės, religinės neapykantos virusus“, – kalbėjo Lietuvos Prezidentas. Japonijos ir Lietuvos tarpusavio draugystę pabrėžė ir Japonijos Atstovų rūmų pirmininkas Tadamori Ošima, kurio sveikinimo žodį perskaitė šios šalies ambasadorius Lietuvoje Širo Yamasaki. „Labai simboliška, kad, minint 80-ąsias konsulo veiklos Kaune metines, monumentas iškilo būtent greta Laisvės alėjos. Juk Č. Sugihara tūkstančiams žmonių dovanavo laisvę“, – skulptūros atidengimo proga kalbėjo Kauno meras Visvaldas Matijošaitis. ■

Kaune – gatvės meno piešinys Lėjai Goldberg

Kaune, ant namo sienos Kęstučio gatvėje, atsirado svajingas tarpukario moters portretas. Freskos autorius – Linas Kaziulionis, gerai pažįstamas gatvės meno kūrėjas. Iki 1935 m. garsį Izraelio poetė Lėja Goldberg gyveno būtent Kęstučio gatvėje, Kaune. Tai – antrasis poetės įamžinimo simbolis jos jaunystės mieste. Ant tarpukariu veikusios hebrajų gimnazijos, kurioje ji mokėsi, sienos kabo atminimo lenta.

Freskoje – ne tik poetės atvaizdas, bet ir eilėraštis „Oren“ (Pušis) hebrajų ir lietuvių kalbomis. Kasmet Izraelyje Nepriklausomybės dienos proga skamba L. Goldberg eilėraštis „Pušys“, tapęs populiaria daina, kurioje – mintys apie dvi tėvynes:

Gal paukštis klajojantis, tik tas, Pakibęs visad tarp dangaus ir žemės, Dviejų gimtinių skausmą supras. Su juo ir aš kraštus du apgyvenus, Dukart išaugau, leidau dvi šaknis, Kaip mano pusys – į abi šalis.

Atidarymo ceremonijoje dalyvavęs Izraelio ambasadorius Yossi Levi Lietuvoje

sakė, kad „jei didžioji poetė L. Goldberg, visą gyvenimą pasiilgusi šio gražaus miesto, galėtų pamatyti savo veidą gatvėje, kurioje gyveno jaunystėje, ji būtų patyrusi didžiulį džiaugsmą.“ Renginyje L. Goldberg poeziją hebrajų kalba skaitė Europos kultūros sostinės „Kaunas 2022“ ambasadorė Bela Širin, skambėjo Patrio Židelevičiaus muzika. Kauno medicinos universiteto studentas Shahar Berkovitz (Izraelis) atliko dainą, kurios teksto autorė – L. Goldberg.

L. Goldberg kūryba buvo įvairi: ji rašė poeziją, prozą ir knygas vaikams, teatro ir literatūros kritikos, literatūrologijos darbus, vertė pasaulio literatūros kūrinius iš bemaž dešimties kalbų. 1952 metais Jeruzalės hebrajų universitete L. Goldberg įsteigė Lyginamosios literatūros katedrą ir jai vadovavo kaip profesorė iki pat mirties. 1970 metais – jau po mirties – už literatūrinę kūrybą L. Goldberg apdovanota aukščiausiu šalies apdovanojimu – Izraelio premija, jos portretas puošia šimto šekelių kupiūrą. „Savo eilėse, kurių dauguma virto populiariomis dainomis, ji kalba ir apie Žaliakalnį, kur, nuo Pelėdų kalno žiūrėdama į miestą, ieškojo įkvėpimo savo poezijai“, – pasakojo žurnalistams „Kaunas 2022“ programos „Atminties biuras“ kuratorė Daiva Citvarienė. ■

Lėjos Goldberg freska Kaune. Iš dešinės: gatvės meno kūrėjas L. Kaziulionis, Izraelio ambasadorius Lietuvoje Y. Levi, programos „Atminties biuras“ kuratorė D. Citvarienė

Lietuvos prezidentas Gitanas Nausėda:

„Šoa nėra tik žydų, ji yra visos Lietuvos“

5 ◀

Jie matė vaikus, mergaites ir berniukus, ir žiūrėjo jiems į akis. Jie žemino ir kankino juos jų paskutinėje kelionėje į mirtį – jų Via Dolorosa. Jie šaudė juos duobėse, ištisas šeimas, sluoksnius po sluoksniu, kol duobės tapo pilnos...

Tai istorija, kurią būtina papasakoti. Būdamas Izraelio žydų valstybės Ambasadoriumi ir būdamas dviejų vaikų tėvas, jaučiu, kad čia ir dar daugiau kaip 200 kitų vietų visoje Lietuvoje išžudytos šeimos prašo manęs papasakoti jų istoriją. Neleisti pamiršti jų žiaurios ir tragiškos mirties istorijos.

Mes esame geri draugai, Lietuva ir Izraelis. Gyvename tvirto bendradarbiavimo ir klestėjimo laikais. Lietuva yra puiki demokratinė šalis su nuostabiais žmonėmis. Mes labai vertiname pastangas prisiminti ir atgaivinti žydų paveldą. Mes vertiname svarbią šviečiamąją veiklą, kurią atlieka Tarpautinė komisija, jų darbas yra labai vertingas. Mūsų vidinis moralinis įsakymas turi būti šviesti žmones ir papasakoti tikrąją istoriją apie tai, kas įvyko. 1941 m. Lietuvos žydai šiaip sau nenuėjo į žalią mišką ir nepradingo miglota-me statistikos sąrašė. Ne. Juos beveik iki paskutinio išžudė vokiečių naciai, bet taip pat jų kaimynai ir vietos mirties savanoriai. Kaip bebūtų skaudu, tiesa pa-

rašyta ant medžių ir žolėje, ir jos neįmanoma ištrinti.

Taip pat prisimename herojus. Tie geri žmonės, kurie rizikavo savo šeimoms gyvybe, kad išgelbėtų mažą mergaitę ar alkaną vaiką nuo mirties. Mes branginame jų kilnią moralę ir sveikiname juos.

Daugiau nei 900 teisuolių lietuvių gavo Jad Vašemo medalius, tačiau iš ti-

krųjų jų yra daugiau. Rytoj Kaune Pasaulio tautų teisuolių vardą suteiksime dar keturioms lietuvių šeimoms.

Šiandien čia kalbu šimtų izraeliečių, išgyvenusiųjų vaikų ir anūkų, kurie negalėjo čia atvykti dėl pandemijos, vardu. Tarp jų kalbu Izraelio moters vardu, kurios tėvas buvo priverstas deginti aukų kūnus, kol jam pavyko ištrūkti tuneliu į gyvenimą. Sakau jai, pasakoju tavo istoriją.

Aš kalbu daugybės izraeliečių, kurių šeimos vis dar yra čia, Lietuvos miškuose, vardu. Šios šeimos neturi kapo, prie kurio galėtų liudėti. Miškas tapo jų antkapiu.

<...>

Lenkiu galvą savo seserims ir broliams atminti. Tėvams, turėjusiems nešti savo vaikus į duobes. Vaikams, netekusiems galimybės užaugti – Reizelei, Gitelei, Moiselei, Srueiliui, Hiršui, Miriam, Icikai...

Icikas, arba Icchokas Rudaševskis, buvo 16 metų žydų berniukas, kurio gyvenimas baigėsi čia 1943 m., o jo Holokausto dienoraštį iš jidiš kalbos išvertė Lietuvos kultūros ministras Mindaugas Kvietkauskas. Norėčiau dar kartą padėkoti ministrui. Tai yra tinkamas paminėjimas. ■

Kairėje – Seirijų sinagoga, dešinėje – Seirijų miestelis XX a. trečiajame dešimtmetyje

Knyga apie ateitį: Dieckmannas atsako Vanagaitei

Šių metų birželį be didesnio atgarsio Lietuvos žiniasklaidoje pasirodė nauja Rūtos Vanagaitės knyga. R. Vanagaitės kalbinamas Christophas Dieckmannas – pasaulinio garso mokslininkas, 2011 m. paskelbęs didžiulės apimties veikalą „Deutsche Besatzungspolitik in Litauen 1941–1944“ (Vokietijos okupacinė politika Lietuvoje 1941–1944 m.), kurį istorikas Timothy Snyder įvardija kaip svarbiausią knygą, parašytą apie Holokaustą XXI amžiuje. Itin palankių vertinimų iš pasaulio intelektualų sulaukusią ir ne Lietuvoje atspausdintą knygą išgyti galima tik internete. Kviečiame perskaityti žurnale „Literatūra ir menas“ publikuotą Lietuvos europarlamentarės Aušros Maldeikienės nuomonę apie šią knygą ir išgirsti kaip visada tiesią ir atvirą nuomonę apie netinkamą istorijos politikos formavimą Lietuvoje.

Aušra Maldeikienė

Pusmetį iki mirties mano teta – tuomet jau daugiau kaip 90-ies tremtinė – labai netikėtai pakomentavo: „Gal ir gerai, kad mus išvežė į Sibirą.“ Sekundę nustrėau, netikėdama savo ausimis, bet teta tęsė: „Gal Dievas nebus toks rūstus, kai mirsiu, ir ateis, kad tada tą žydę mergaitę tėvelis jos giminėms po trijų mėnesių grąžino. Gal taip išpirkom savo kaltę, kad kaimynų pajojom.“ Taip prabėgus trims ketvirčiams amžiaus nuo tų baisių 1941-ujų sužinojau apie dar vieną savo šeimos, o ir savo Tėvynės, istorijos detalę. Tragiška detalė.

Holokaustas yra ne tik didžioji mūsų tautos tragedija, tai ir esminis mūsų vals-

tybės ateities potėpis. Moralinis Holokausto vertinimas geriau nei kas kita parodo, kokia visuomenė esame, taip pat tai, kokia ateitis mūsų laukia. Pasirinkimai du: arba nuosirdžiai suvokiame savo moralinę atsakomybę už tuos įvykius ir susitaike su savo ribotumu kuriame etiškesnę bendruomenę, arba toliau ieškome pateisinimų tam, kas vyko, ir taip žudome vėl ir vėl. Tiesa, dabar jau ne tuos, kurie dešimtmečius guli Lietuvos pakelėse ir pamiškėse, bet save pačius.

„Kaip tai įvyko? Christophas Dieckmannas atsako Rūtai Vanagaitei“ – knyga, kurią turi perskaityti kiekvienas doras mąstantis lietuvis. Knyga rami, kiekvienas sakinyss pagrįstas istorinėmis nuorodomis, klausimai neįmantrūs, dažnai spiriantys svarsty-

ti, o istoriko atsakymai trumpi ir stebėtinai talpūs. Šia knyga autoriai gali didžiuotis: beje, abu autoriai – tiek per 20 metų Holokaustą Lietuvoje nagrinėjęs vokiečių istorikas, tiek agresyvios minios moraliai žlugdyta, bet nepasidavusi Rūta Vanagaite.

Knygą verta perskaityti norint sužinoti, kaip viskas vyko. Vis dėlto svarbiausia ne tai: susimąstyti šikart verčia ne pati tragiška Holokausto istorija (ji daugmaž žinoma), bet jo moralinių dilemų iškėlimas ar net bandymas jas išrišti. „Istorija nėra juoda ir balta, joje yra galybė pilkų atspalvių“, – sako vienas knygos autorių Ch. Dieckmannas, ir būtent ta klampė klajonė pilkais tragedijos svarstymo keliais leidžia sujungti praeitį ir ateitį.

Ieškant atsakymo į klausimą, kodėl vis dėlto per karą Lietuvoje buvo itin žiauriai, nežmoniškai žiauriai nužudyta absoliuti dauguma šimtmečius čia gyvenusių žydų ir beveik 200 tūkst. karo belaisvių, privалу atsigrežti ir į paprastų lietuvių sielas, ir į tuomečio Lietuvos elito principus, ir į moralinio kompasą – Bažnyčios – rodytą kryptį.

Karo išvakarėse ir pradžioje Lietuvos valstybės elitas žodžiais ir darbais gan aiškiai demonstravo, kad vardan nepriklausomos Lietuvos paaukoti brolius žydus pateisinama. Juolab kad didelės elito dalies

galvose laiminga klestinti Lietuva buvo matoma tik kaip homogeniška, etniškai gryna, kariškai stipri, fašistinė ir „sveika“ valstybė, kurioje nėra vietos etninėms mažumoms. Tai pirma tragediją lėmusi moralinė bėda.

Ar dabar turime panašaus mąstymo užuomazgų, o gal jau ir stiprėjančių daigų? Akivaizdu, atsakymas teigiamas. Stiprėjantis antisemitizmas, panieka romams, pabėgėlių demonizavimas (nors jiems suskaičiuoti vienos rankos pirštų užtekty), net tų Lietuvos piliečių, kurie garsiai kalba apie minimus reiškinius, žeminimas (ar net demonizavimas kaip R. Vanagaitės atveju) yra akivaizdūs vis dar neišspręstos moralinės bėdos ženklai. Tuos, kurie čia ims aiškinti, kad perdedu, tiesiog siunčiu perskaityti komentarų po bet kuriuo viešu tekstu, ta ar kita forma kreipiančių nacionalinių

Ruth Reches knyga „Holokaustą patyrusių asmenų tapatumo išgyvenimas“

Lietuvos žydų (litvakų) bendruomenės Baltojoje salėje pristatyta Vilniaus Šolomo Aleichemo gimnazijos ORT direktorės, dr. Ruth Reches monografija „Holokaustą patyrusių asmenų tapatumo išgyvenimas“, parengta jos daktaro disertacijos pagrindu. Knygoje nagrinėjama, kaip Holokausto sukelta trauma keitė išgyvenusiųjų tapatumą karo metu ir kokios yra ilgalaikės Holokausto pasekmės tapatumui. Monografijos pristatyme dalyvavo literatūrologė Rima Kasperionytė, Mykolo Romerio universiteto psichologė dr. Aistė Diržytė, kultūros istorikas, Vilniaus universiteto docentas Aurimas Švedas, leidėjas, asociacijos „Slinktys“ pirmininkas Juozas Žitkauskas. Renginį moderavo filosofas, VDU lektorius Algirdas Davi-davičius, skambino pianistas Vitalijus Neugasimovas. Ištraukas iš knygos pristatė Vilniaus Šolomo Aleichemo gimnazijos ORT mokiniai.

„Labai svarbu suprasti Holokaustą išgyvenusių žmonių jausmus ir mintis. Laikui bėgant turėsime galimybę tik interpretuoti jų emocinį palikimą. Pagrindinė priežastis, dėl kurios disertaciją parašiau būtent šia tema buvo tai,

kad aš pati esu trečios kartos išgyvenusi Holokaustą, ir nors praėjo jau daugiau nei septyniasdešimt metų, to, ką išgyveno mano seneliai, pasekmės aš jaučiu ligi šiol. Negaliu nuo Holokausto atsiskirti, gyvenime priimu sprendimus atsižvelgdama į Holokausto patirtį, jo galimą grėsmę. Galvoju, kur galėčiau paslėpti savo vaikus, jeigu prasidėtų karas, kuriais draugais galėčiau pasitikėti, o kuriais – ne, kas priimtų, o kas – išduotų. Atliktas tyrimas ir disertacijos rengimas buvo bandymas atsikratyti tos naštos, nes ji visur ir visą laiką garsėja. Labai džiaugiuosi, kad tai įgijo vertingą išraišką ir atsirado ši knyga“, – pasakoja R. Reches.

Dalies iš vienuolikos aštuoniasdešimtųjų metų ir vyresniųjų tyrimo dalyvių, kurių interviu pateikiami knygoje, šandien jau nebėra tarp gyvųjų. Interviu medžiaga atskleidė tapatumo pokyčius, sukeltus Holokaustu: pakito išgyvenusiųjų savęs kaip visuomenės nario suvokimas dėl atskirties, susijusios su tautybe, pakito savo žydiškos kilmės ir vaidmens šeimoje suvokimas, savęs vertinimas, šeimos narių praradimas sustiprino šeiminius ryšius tarp išlikusiųjų, pakito gyvenimo

tiksiai, pagrindiniu tapo išgyvenimas. Anot knygos autorės, Holokaustas sukėlė ilgalaikes pasekmes tapatumui: susiformavo savęs kaip „išgyvenusiojo“ suvokimas, kuris įgijo skirtingą vertę Lietuvos ir Izraelio visuomenių kontekste. Tyrimo dalyviai atskleidė dvejopą savo santykį su Holokaustu: save suvokia kaip pasisėmusius stiprybės, gyvenimiškos patirties, Holokauste atradusius prasmę arba kaip netekusius gyvenimo tęstinumo.

„Mokyklose Holokaustui yra skiriama labai mažai dėmesio. Pavyzdžiui, vienuoliktose klasėse – tik viena pamoka. Per tą pamoką mokinius gali pamatyti tik skaičius, kiek buvo nužudyta žmonių, bet jis negali pajusti, suvokti, kad už tų skaičių buvo gyvi žmonės. Kai turi galimybę perskaityti žmonių prisiminimus apie tai, kaip jie išgyveno – Holokausto metu jiems buvo nuo septynerių iki devyniolikos, tiek, kiek ir mūsų mokiniams, – nesąmoningai susitapatini su tais žmonėmis ir gali geriau pajusti, suvokti kas su jais vyko, kokią baimę jie jautė ir koks bausis tada buvo gyvenimas“, – pasakoja R. Reches. Autorė mano, kad knygoje atskleidę išgyvenimai gali padėti tiems, kurie šiandien išgyvena sunkų gyvenimo

periodą, netekti: „nesvarbu, lietuvis tu ar žydas. Nesvarbu, kiek tau metų, šioje knygoje tu rasi su kuo susitapatinti. Čia atskleidžia žmonių, patekusių į ekstremalias situacijas, išgyvenimai. Jie pasakoja, kaip keitėsi santykiai jų šeimose, su kitais žmonėmis, apie tai, kaip keitėsi jų gyvenimų tikslai, vertybės, savęs vertinimas. Tai tiesiog gyvenimas, kurį mes kiekvienas gyvename. Ir mes bet kada taip pat galime patekti į tokią ekstremalią situaciją.“ Holokaustas yra priskiriamas prie ilgalaikių traumų, kurios atneša žmogui kur kas daugiau neigiamų emocijų nei šoko traumos: „Niekas nežinojo, kokia bus traumos dalykas, kuris išskiria Holokaustą iš kitų traumų – tai gebėjimas racionalizuoti, paaiškinti, ko-

problemų, net ne tokių opių, kaip Holokaustas, apmąstymo link. Mažų mažiausiai laikikiai skamba ir pareiškimai, kad nacionalinės neapykantos kurstymas virsta realiu veiksmu tik pakartotas triskart: sunku patikėti, bet būtent tokiu pagrindu ES valstybėje narėje Lietuvoje prokuratūra atsisakė tirti grąsinimus žmonėms, kurie kalba apie antisemitizmą.

Ko verta Lietuva, kurioje ramus gyvenimas garantuojamas tik tiems, kurie agresyviai ar nuolankiai sutinka su kitų tautų pažeminimu? Ir kuo ji skiriasi nuo tos, kuri pamiškėse šaudė žydus? Klausimai retoriniai. Neįmanoma rasti jokio padoraus atsako ir tiems, kurie net žydų žudynėms vis ieško įvairiausių pateisinimų.

Bene dažniausiai pasitaikantis išteisinantis argumentas siejamas su faktu, kad lietuviai esą ne tik žudė žydus, bet juos ir gelbėjo. Argumentas niekinis: jau nekalbant apie drastiškai mažesnę išgelbėtų žydų skaičių, palyginus su nužudytaisiais, pats gelbėjimas tebuvo žudynių inspiruotas veiksmas. Beje, ir gelbėtojai bijojo ne tiek vokiečių, kiek kaimynų lietuvių. Vokiečių buvo pernelyg mažai, tad, medžiojami žydų gelbėtojus, jie tiesiog rėmėsi paslaugiais talkinusių lietuvių skundikų pranešimais. Šį faktą, beje, liudija ir mano tetos pasakojimas, pateiktas pradžioje.

Taip pat netiesa, jog žydų žudynes galima teisinti, kad žydai buvę komunistai ir trėmė lietuvius į Sibirą. Procentiškai žydų į Sibirą iki karo buvo ištremta daugiau nei lietuvių, ir baisu, jog dažnu atveju būtent tiems žydams pavyko išlikti. Kritikos neišlaiko ir teiginiai, kad žydus žudžiusieji neturėjo jokio pasirinkimo. Faktai rodo: nė vienas, kuris atsisakė dalyvauti žudynėse, vokiečių okupacinės valdžios nebuvo nubauistas; visa, kas grėsė, – aplinkinių panieka ir prarastas statusas bei su juo susijusių tikėtinų privilegijų netekimas, taip pat nebegalėjimas pralobti nukankintų žydų sąskaita.

„Spintelė, šiltų batų pora, rašomas stalas, knygoms spinta, 2 medinės lovos su matracais, spinta, bufetas, veidrodinis tualetinis, du naktiniai staliukai.“ Tokį turtą priglėbė Šiaulių apskrities viršininkas Jonas Noreika, gyvenęs Vilniaus gatvėje Nr. 260. Turtas priklausė žydams, kuriuos jis pats „perkėlė“ į getą Žagarėje, ten jie ir buvo „likviduoti“. Jis įsikūrė bute, irgi jam atitekusiam po to, kai savininkai žydai buvo „perkelti“. Dar vienas retorinis klausimas: ko verta tauta, tokios moralės žmogų vėl ir vėl bandanti paversti didvyriu, net jei paskui tas žmogus ir paskelbtas generolu?

Beje, jeigu ieškome herojų, tada į jų vietą labiau tiktų iki J. Noreikos Šiaulių apskrities viršininku tarnavęs Ignas Urbaitis? Jis bent jau turtą siūlė atimti tik iš aktyviais komunistinio judėjimo dalyviais laikytų žydų, o žydų persekiojimams stiprėjant iš humanitarinių paskatų atsistatydino.

Ypač sukrečia ir tuometis Lietuvos Bažnyčios atsisraukimas per Holokaustą, ir dabartinis nenoras aiškiai pasmerkti žudynių, jas neigiančių ir ieškojimas pateisinimų tam, kad pateisinimo nėra. 1941–1944 m. Lietuvos vyskupų suvažiavimų protokoluose praktiškai nediskutuojama jokiais su žydais susijusiais klausimais. Tiesa, aptariama, kad lietuviai neturį imti per daug žydų turto, o paėmę per daug, turį dalį paaukoti Bažnyčiai. Tik partiza-

nams esą leistina imti daugiau, nes jie aukojęsi šalies labui. Komentarai, matyt, nereikalingi. Jei norime, kad situacija nesikartotų, tikrai būtinas dabartinių Lietuvos Bažnyčios vadovų aiškus tokių apgaileitinių išvedžiojimų vertinimas.

Gilias Lietuvos visuomenės moralines problemas rodo ir faktas, jog viešai kalbant apie Holokaustą vis klausiama, o kodėl tas ar kitas asmuo imasi šios temos. Prieš kelias savaites kalbindamas Ch. Dieckmanną vienas tinklaraštininkas primygtinai bandė iškvesti, ar ne žydas anas esąs. Vokiečių istorikas buvo priverstas labai smulkiai iškloti visą šeimos istoriją iki senelių ir bemaž prisiekti, kad žydų tarp jų nebuvę. Istorikas tik pabrėžė: Holokaustas domina būtent todėl, kad jis vokiečiai; kitaip sakant, ta tema jam svarbi būtent todėl, kad jis vokiečiai ir dėl šios priežasties jaučia kaltę. Kolektyvinė tautos kaltė irgi egzistuoja, jeigu jau esame mąstančios sielos.

„Kaip tai įvyko? Christophas Dieckmannas atsako Rūtai Vanagaitei“ knygos atsiradimo istorija irgi kelia liūdnų minčių apie Lietuvos visuomenės moralinę būseną. Prieš kelis mėnesius iki knygos pasirodymo Seimo narys (!) Laurynas Kasčiūnas pareikalavo žydų bendruomenės paaiškinti, kaip toji drįso skirti pinigų tokiai knygai leisti. Fašistinei partijai atvirai priklausoio (o minimu veiksmu fašistinius įsitikinimus tik patvirtinusio) politiko išsišokimas, demonstruojantis atvirą nepagarbą Lietuvos Konstitucijai, nebūtų kažin kas išskirtina, jei ne detalė: ir šiuo atveju jokios visuomenės reakcijos.

Apgailestina, jog Lietuvos Seimo narys, istorikas Arvydas Anušauskas knygai pams esą leistina imti daugiau, nes jie aukojęsi šalies labui. Komentarai, matyt, nereikalingi. Jei norime, kad situacija nesikartotų, tikrai būtinas dabartinių Lietuvos Bažnyčios vadovų aiškus tokių apgaileitinių išvedžiojimų vertinimas.

Gilias Lietuvos visuomenės moralines problemas rodo ir faktas, jog viešai kalbant apie Holokaustą vis klausiama, o kodėl tas ar kitas asmuo imasi šios temos. Prieš kelias savaites kalbindamas Ch. Dieckmanną vienas tinklaraštininkas primygtinai bandė iškvesti, ar ne žydas anas esąs. Vokiečių istorikas buvo priverstas labai smulkiai iškloti visą šeimos istoriją iki senelių ir bemaž prisiekti, kad žydų tarp jų nebuvę. Istorikas tik pabrėžė: Holokaustas domina būtent todėl, kad jis vokiečiai; kitaip sakant, ta tema jam svarbi būtent todėl, kad jis vokiečiai ir dėl šios priežasties jaučia kaltę. Kolektyvinė tautos kaltė irgi egzistuoja, jeigu jau esame mąstančios sielos.

„Kaip tai įvyko? Christophas Dieckmannas atsako Rūtai Vanagaitei“ knygos atsiradimo istorija irgi kelia liūdnų minčių apie Lietuvos visuomenės moralinę būseną. Prieš kelis mėnesius iki knygos pasirodymo Seimo narys (!) Laurynas Kasčiūnas pareikalavo žydų bendruomenės paaiškinti, kaip toji drįso skirti pinigų tokiai knygai leisti. Fašistinei partijai atvirai priklausoio (o minimu veiksmu fašistinius įsitikinimus tik patvirtinusio) politiko išsišokimas, demonstruojantis atvirą nepagarbą Lietuvos Konstitucijai, nebūtų kažin kas išskirtina, jei ne detalė: ir šiuo atveju jokios visuomenės reakcijos.

Apgailestina, jog Lietuvos Seimo narys, istorikas Arvydas Anušauskas knygai pams esą leistina imti daugiau, nes jie aukojęsi šalies labui. Komentarai, matyt, nereikalingi. Jei norime, kad situacija nesikartotų, tikrai būtinas dabartinių Lietuvos Bažnyčios vadovų aiškus tokių apgaileitinių išvedžiojimų vertinimas.

sirodžius *feisbuko* paskyroje abejojo, kaip pats pripažįsta, garbingo istoriko pasakojimu, esą tas pasidavęs patyrusios ryšių su visuomene profesionalės vilionėms. Jokių faktų, paneigiančių tuos ar kitus knygoje apsvarstomus dalykus, žinoma, nepateikta, bet istorikas akivaizdžiai pažemintas.

Itin grėsmingas ir faktas, jog Vidmanto Valiušaičio, ganėtinai atvirai balinančio žydų kankintojų, laukia Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimų centro patarėjo kėdė. Kaip jis pats sako, dėl to teisintis neketinąs, nes „darbai kalba patys už save“. Darbai tikrai kalba, būtent todėl tokie paskyrimai yra siaubingi, daro gėdą Lietuvai, skaudina ne tik Lietuvos žydų bendruomenę, bet ir bent dalį, kuriai priklauso, – Lietuvos politinių kalinių ainių.

O jau visiškai tragiška, kad išskirtinai gili ir išmintinga knyga Lietuvoje nesurado nė vieno leidėjo, išdrįsusio ją išleisti, nors niekalo spausdinama marios.

Kelias į fašizmą ir totalitarizmą prasideda nuo mažų žingsnelių. Bet kai bijoma knygos dėl joje skelbiamos tiesos ir įsijungia savicenzūra, iki liūdno taško labai arti.

Esu lietuvis. Nė karto neteko girdėti, kad tarp mano protėvių būtų buvęs kitos tautybės žmogus. Ir būtent todėl, kad esu dalis tautos, kuri itin žiauriai naikino savo brolius žydus, jaučiu kaltę dėl visų dabar jau amžiams sustingusių pakelės grioviuose. Būtent todėl, kad esu lietuvis, Holokausto pelenai man beldžia į širdį.

Literatūra ir Menas

Nr. 3709 (15), 2020 m. rugsėjis

Knygos pristatymo Lietuvos žydų bendruomenėje akimirkos

nimo metu. Jeigu žmonės gali kontroliuoti savo veiksmus, apginti artimuosius, tai vienas dalykas, tačiau jei tu esi visiškai pasyvus, nuo tavęs niekas nepriklauso, negali kontroliuoti situacijos, yra visai kas kita. Tokia žmogaus padėtis daro labai didelę įtaką jo tapatybei ir asmenybei. Dar vienas svarbus dalykas, kuris išskiria Holokaustą iš kitų traumų – tai gebėjimas racionalizuoti, paaiškinti, ko-

dėl tai vyksta. Kai žmonės yra žudomi ir naikinami vien dėl to, kad jie yra žydai, kai nėra niekuo kalti, jie nesugeba to racionaliai paaiškinti. Taip pat svarbi potrauminė aplinka. Rytų Europoje niekas nesidžiaugė, kad išgyvenusieji sugrįžo. Jie grįžę neberado nei savo šeimų, nei savo namų ir turėjo tokioje visuomenėje pradėti gyventi iš naujo“, – aiškina R. Reches.

Monografija išleista lietuvių ir hebrajų kalbomis, su išsamia santrauka anglų kalba. Knyga iliustruota nuotraukomis iš Valstybinio Vilniaus Gaono žydų muziejaus fondų, kuriose užfiksuotos Holokausto vietos Lietuvos teritorijoje. Knygos autorė Ruth Reches (g. 1975 m.) 1996 m. įgijo visuomeninių mokslų – sociologijos, psichologijos, kriminologijos bakalauro kvalifikacinį laipsnį Bar Ilan

universitete Izraelyje, 1998 m. – psichologijos bakalauro laipsnį, 2001 m. psichologijos magistro kvalifikacinį laipsnį (klinikinė psichologija) Vilniaus universitete. 2011–2019 m. studijavo Mykolo Romerio universiteto, Vytauto Didžiojo universiteto ir Kordobos universiteto jungtinėje Psichologijos krypties doktorantūroje. ■

Archeologiniai Pakruojo sinagogų tyrimai

Pakruojo sinagoga, 1937 m. S. Vaitkaus nuotrauka, Šiaulių „Aušros“ muziejus

Spalį Pakruojo sinagogoje vyko archeologo dr. Ernesto Vasiliausko paskaita, kurios metu pristatyti naujausi archeologiniai tyrimai buvusiame Pakruojo sinagogų komplekse – žieminės sinagogos ir štiblo (siuvėjų sinagogos) vietose. Tyrimai šių metų rugpjūtį atlikti įgyvendinant projektą „Pakruojo m. Kruojos upės pakrančių ir miesto parko sutvarkymas“, juos savivaldybės užsakymu atliko VšĮ „Archeologijos centras“.

Daugiausia žinių turime apie Pakruojo vasarinę sinagogą, kuri buvo restauruota pirmoji iš aštuoniolikos Lietuvoje išlikusių medinių sinagogų. Ji stovi atokiau nuo pagrindinės gatvės, ant Kruojos upelio kranto. Iš kitų Lietuvos teritorijoje buvusių sinagogų Pakruojo sinagoga išsiskyrė originalios kompozicijos skliautų tapyba, kuri buvo užfiksuota 1938 m. nespaltvotose fotografijose. Pakruojo sinagoga pagal savo pirminę paskirtį veikė iki Antrojo pasaulinio karo, o pokario metais tapo laisvalaikio klubu,

vėliau – kino ir net sporto sale. 1954 m. per rekonstrukciją buvo išardytas ir sunaikintas tapytas skliautas, aron kodešas bei bima, užkalti langai, vidaus erdvė suskirstyta pertvaromis. Sinagoga kelis kartus degė, o po paskutinio gaisro išliko grėsmė prarasti šį unikalų objektą negrįžtamai.

Tyrimams vadovavusio E. Vasiliausko teigimu, Pakruojo XIX a. medinių sinagogų kompleksas – unikalus, jame susipynę keletas stilių: vėlyvasis barokas (vasarinė sinagoga), klasicizmas (žieminė sinagoga) ir tradicinė architektūra (štiblas).

Žieminės sinagogos interjero fragmentas, 1938 m. Ch. Lemcheno nuotrauka. Šiaulių Aušros muziejus

Jis buvo ryškus miesto įvaizdžio akcentas, vienas svarbiausių Pakruojo panorama. Lietuvos nacionaliniame muziejuje saugomame Algimanto Miškinio rinkinyje yra XX a. pradžios Pakruojo nuotrauka, kurioje matyti dvi dominantės: bažnyčia ir sinagogų kompleksas. Vasarinė ir žieminė sinagogos kartu su štiblu sudarė U raidės formos kiemą. Toks sinagogų kompleksas susiformavo, nes dar XVIII a. Pakruojyje dominavo žydiška bendruomenė. 1897 m. surašymo duomenimis, Pakruojyje žydų yra beveik du su puse karto daugiau – 1 093. Bendruomenė ženkliai sumažėjo po Pirmojo pasaulio karo.

Informacijos apie žieminę sinagogą ir štiblą beveik nėra, išsamus istorinis ir archeologinis tyrimas niekada nebuvo atliktas. Sprendžiant iš negausios medžiagos, žieminė sinagoga buvo stačiakampio formos, ant mūrinio tinkuoto cokolio, tašytų rąstų sienomis.

Tyrimų metu pavyko nustatyti žieminės sinagogos vietą – atkasti pamatai. Kita maloni staigmena – atrastas Pakruojo senamiesčio XVII–XVIII a. kultūrinis sluoksnius, kuriame pasitaikė ne tik molio duženų, bet ir monetų. Manoma, kad žieminė sinagoga nugriauta

1945–1950 m., štiblas – 1970–1980 m. Gali būti, kad nugriovus štiblą buvo išardyti ir pastato pamatai, nes jo buvimo vietos nepavyko nustatyti.

Po paskaitos Pakruojo rajono savivaldybės meras Saulius Margis ir kiti savivaldybės atstovai specialistai, archeologas susitiko su LŽB pirmininke Faina Kukliansky ir diskutavo apie panašių tyrimų svarbą, radinių įamžinimą, siekiant pažymėti istorinę vietą ir išsaugoti jos atminimą.

E. Vasiliauskas kreipiasi į skaitytojus: galbūt šeimos albumuose išliko nuotraukų, kuriose matyti Pakruojo sinagogos, arba kas nors turi kitų žinių – visa informacija yra svarbi. ■

Žieminės sinagogos pamatų fragmentas. E. Vasiliausko nuotrauka

Žydiškos silkės kelias

Sakoma, kad Lietuvos žydai suvalgydavo bent po vieną silkę kasdien. Žydų virtuvėje yra galybė receptų silkei ruošti – galima ją ir marinuoti, ir kapoti, ir kepti. Silkių kapotiniai, gardinti smulkintais svogūnais, obuoliais, džiovėsiais, actu, grietine ar citrinų sultimis – vienas tradicinių litvakų patiekalų, užimantis garbingą vietą tarp kitų šventinių valgių. Lenkijos žydai šį patiekalą skanindavo cukrumi, o Pietų Afrikos litvakai į kapotų silkių mišinį įmaišo trupintų imbierinių arba paprastų saldžių sausainių.

pumo sumetimais valgė tik vienuoliai ir vargingiausieji.

Dovilė Rūkaitė

Foršmako istorija

Dabartinė žydų virtuvė labai skiriasi nuo senovės Izraelio. Košeris yra vienišelis dalykas, kuris jas sieja. Pagrindinė, vadinamoji kašruto, taisyklė ruošiant silkę – žuvis turi turėti žvynus ir pelekus. Iki XV a. silkė daugelio tautų buvo laikoma nekokybiška žuvimi dėl prasto kvapo ir kartaus skonio. Tada silkę tau-

Kas yra foršmakas?

Sunku įsivaizduoti tradicinę žydų virtuvę be foršmako, į kurį, be silkės, dedama virtų kiaušinių, svogūnų, obuolių, baltos duonos minkštimo ar džiovėsėlių, sviesto, bulvių ir graikinių riešutų. Šis užkandis tapo žydų nacionaliniu patiekalu. Jidiš kalba jis vadinamas קאָסמאַקס. Lietuvos žydai jį vadina *gehakte herring*.

Tačiau paaiškėjo, kad jis nėra autentiškas, o perimtas iš Rytų Prūsijos virtuvės, kurioje taip vadinta kepta silkė. Žydų virtuvėje foršmakas yra šaltas užkandis, pagamintas iš kapotos silkės. Senovėje toks patiekalas buvo ruošiamas iš prastiausios kokybės žuvies, tada vadintos „surūdijusia“. Patiekiant foršmaką su pieniškais patiekalais, silkės buvo mirkomos piene. Internetu yra tūkstančiai šio patiekalo receptų. Į tokį užkandį galima dėti ir jautienos, avienos, vištienos, grybų, kopūstų, makaronų, arišokų, varškės, burokėlių, ropių, grietinės, sūrio, majonezo, garstyčių, kečupo. Esama net iš veršienos smegenų ruošiamo foršmako.

Skanaus! ■

AMEHAYE 2020 – LŽB vaikų vasaros stovykla

Trečius metus iš eilės bendruomenė organizavo vaikų vasaros stovyklą. Dviejų savaitių trukmės tradicija tapusi vasaros stovykla „Amehaye 2020“ pasitiko turtinga programa. Vaikai mokėsi bendravimo subtilių, sužinojo ir išmoko daug įdomių dalykų. Visa tai vyko gamtoje, sodyboje ant ežero kranto.

Stovykloje itin daug dėmesio skiriama žydų tradicijoms ir jų puoselėjimui. Stovyklos programoje buvo Izraelio tema bei humuso gamyba.

Taip pat stovyklautojai mokėsi pasigaminti skanėstą iš macų, kepti chalas šabui. Šabo sutikimas vyko su tradicinėmis apeigomis, malda ir žvakių uždegimu. Kai kurių berniukų *bar micvos* šventės taip pat vyko stovykloje. Stovyklą aplankė vaikų psichologė, ji

skaitė įdomią paskaitą, o chemikų laboratorija atliko netikėtus eksperimentus. Visiems patiko sportiniai žaidimai ir varžybos. Dalyviai vyko į Anykščių „Safari parką“ ir į Druskininkus, kur vaikai mokėsi kepti Lietuvos kulinarijos paveldo patiekalą – šakotį.

Paskutinę stovyklos dieną vyko linksmybės su burbulais, o stovyklą uždarančią dangų kilo balionai su sugalvotais norais. ■

5781-ųjų metų kalendorius dedikuotas žydų simbolikai, dauguma simbolių skirti Dievui garbinti, jie susiję su šventėmis, religija. Anksčiau Lietuvoje veikė šimtai sinagogų, kuriose kasdien buvo skaitoma Tora, maldininkai gaubė pečius *talitu*, visi vyrai galvas dengė *kipomis*, gyveno gausi žydų bendruomenė, kuri per Chanuką uždegdavo devynšakę žvakidę *chanukiją*, vaikai žaisdavo sukdami *dreidl* (hebr. *sevivon*). Dabar šie simboliai ir objektai dažniau tampa muziejų eksponatais nei mūsų kasdienio gyvenimo palydovais. ■

Išvykas mėgsta visi žydų bendruomenės nariai

Gercas Žakas

Daugelį metų Kauno žydų bendruomenėje gyvuoja graži tradicija – padėkoti bendruomenės nariams, aktyviausiai dalyvaujantiems įvairiose veiklose, gelbstintiems jas organizuojant ir vykdančioms. Įprasta jų pagerbimo forma buvo jauki šilta vakaronė, grojant gyvai muzikai, tačiau šiais metais KŽB savanoriai buvo pakviesti pasižvalgyti po Kauno apylinkes. Į turiningą visos dienos programą išsirošę kauniečiai susipažino su Kačerginės

miestelio istorija ir kultūrinio paveldo, klausydami entuziastingo Linos Sinkevičienės pasakojimo ir kvėpuodami gailių pušynų oru, bei buvo šiltai sutikti Kačerginės seniūnijoje. Vėliau apžiūrėjo Žyplių dvarą ir dalyvavo nuotaikingoje zanavykų valgių degustacijoje, kurioje buvo ir žydų kulinarinio palikimo pėdsakų, aplankė gražiai tvarkomą Lukšių miestelį. Deja, šiame nuostabiame krašte yra ir kruvinos istorijos ženklų – Kauno žydų bendruomenės nariai pagerbė Šakių, Lukšių, Zapyškio ir jų apylinkių Holokausto aukų atminimą.

Ekskursija Kačerginėje

Kauno žydų bendruomenės pirmininkas Gercas Žakas: „Aš nesiskundžiu nuoboduliu, bet man jau trūksta tiesioginio kontakto, susitikimų, linksmų laikų su bendruomene. Nuostabi rugsėjo pabaiga, jokių rudens sodų, tik saulė, visiškai nelietuviška šiluma, atpalaiduojanti, besišypsanti, laisvai alsuojanti. Pagaliau paruošėme ilgai lauktą kelionę su Kauno žydų bendruomenės nariais ir draugais. Ekskursijos tema: „Žydų Vilnius“. ■

Kauno žydų bendruomenės nariai prie paminklo Vilniaus Gaonui Elijui ben Saliamonui Zalmanui, didžiausiam XVIII a. išminčiui, pasaulinio garso Toros ir Talmudo komentatoriui, kurio vardas išgarsino Vilnių kaip Lietuvos Jeruzalę. (Dešinėje, centre KŽB pirmininkas G. Žakas)

informacija

LŽB ADMINISTRACIJOS KONTAKTAI

Vardas, pavardė	Pareigos	Telefonas, el. paštas
Michail Segal	Vykdantysis direktorius	michails@sc.lzb.lt
Žana Skudovičienė	Programų direktorė	8 678 81 514 zanas@sc.lzb.lt
Neringa Stankevičienė	Sekretoriato ir protokolo skyriaus vadovė	8 672 16 982 info@lzb.lt
Liuba Šerienė	Sekretorė	8 5 261 3003 office@lzb.lt
Asta Rainytė	Vyr. buhalterė	8 5 212 1676 asta@lzb.lt
Rokas Dobrovolskis	Administratorius ūkio reikalams	8 652 09 915 rokas@lzb.lt
Sofija Sirutienė	Vaikų ir jaunimo programų koordinatorė	8 672 57 540 sofija@lzb.lt

LŽB SOCIALINIŲ PROGRAMŲ DEPARTAMENTO (SPD) DARBUOTOJŲ KONTAKTAI

Vardas, pavardė	Pareigos	Telefonas, el. paštas
Michail Segal	LŽB Socialinių programų departamento direktorius	michails@sc.lzb.lt
Ninel Skudovičiūtė	SPD informacijos koordinatorė	8 5 261 2114 nineles@sc.lzb.lt
Ema Jakobienė	SPD programų vyr. koordinatorė. (Pagalba vaikams ir senjorams. Maitinimas, vaistai, žiemos pagalba, SOS)	8 5 261 1251 emaj@sc.lzb.lt
Žana Skudovičienė	Senjorų klubas „Abi men zet zich“	8 678 81 514 zanas@sc.lzb.lt
Lankomosios priežiūros tarnyba		8 5 261 7244 hesed@sc.lzb.lt
Gydytojai savanoriai	Med. konsultacijos nuo 12 iki 15 val.	8 5 261 1736

KITI LŽB KONTAKTAI

LŽB klubo pavadinimas	Koordinatorius	Telefonas, el. paštas
Buvusių getų ir koncentracijos stovyklų kalinių sąjunga	Fania Brancovskaja	8 5 212 7074
Žydų šokių ir dainų ansamblis „Fajerlech“	Larisa Vyšniauskienė	8 687 79 309 larisa.vysniauskiene@gmail.com

naudinga žinoti

Vilniaus žydų religinės bendruomenės pirmininkas
Simas Levinas,
el. p. sinagoga1903@gmail.com

Pamaldų Vilniaus choralinėje sinagogoje (Pylimo g. 39) laikas:

- darbo dienomis nuo 8.30 iki 9.30 val.
 - šeštadienį nuo 10.00 iki 12.30 val.
 - sekmadienį nuo 9.00 iki 11.30 val.
- Sinagogos tel. (8 5) 261 2523

Vilniaus žydų kapinių (Sudervės kelias 28) darbo laikas:

- darbo dienomis ir sekmadienį nuo 9.00 iki 19.00 val.;
 - šeštadienis – nedarbo diena.
- Kapinių budėtojo tel. (8 5) 250 5468

Paremkite

LIETUVOS ŽYDŲ (LITVAKŲ) BENDRUOMENĖ
AB SEB BANKAS
LT097044060000907953

susisieki

Redaktorė **Radvilė Rimgailė-Voicik** / radvile@lzb.lt | Vertėjas **Geoff Vasil** / geoff@lzb.lt |

Lietuvos žydų (litvakų) bendruomenės būstinė | Pylimo g. 4, LT-01117 Vilnius Tel. (8 5) 261 3003 | info@lzb.lt | www.lzb.lt | ISSN 2424-4740

Spausdino KOPA | Tiražas: lietuvių k. – 500 egz. | anglų – 300 | rusų – 400 egz. | Maketavo Jūratė Juozėnienė

DARBO LAIKAS

I – IV	10.00 – 19.00
V	10.00 – 14.00
VI	ŠABAS / NEDIRBAME
VII	10.00 – 18.00

mob. tel. + 370 683 86894
el. p. kavine@lzb.lt

Žydiški skanėstai – litvakų kulinarinis paveldas

Pylimo g. 4, Vilnius

Šabas namuose

Chalą kepa ir Lietuvos žydų (litvakų) bendruomenė

Žydiška duona – jos minkymas, kepimas, palaiminimas ir dalijimasis – beveik kiekvienos žydų šventės dalis. Kiekvieną penktadienį Lietuvos žydų (litvakų) bendruomenės Beigelių kepyklėlėje kepamos chalos. Čia jos visada tradicinės, su sezamais ir aguonėlėmis. Prieš Roš ha Šana – Naujuosius metus – kepamos apvalios. O ypatingoms progoms kepamos modernios, bet jų skonis ir kvapas visada primena per tūkstančius metų susiformavusią tradiciją. Šiemet jau ketvirtą kartą Lietuvos žydų (litvakų) bendruomenė dalyvavo akcijoje ir chalas kepė kartu su viso pasaulio žydų bendruomene. Beigelių krautuvėlės kepėja Riva Portnaja parodė, kaip kepti klasikinę chalą ir chalą su moliūgu. Kvietėme bendruomenės narius dalintis akimirkomis ir chalomis bei jų kepimo tradicija.

Penktadienio chala

1 kg miltų (persijotų)
2 kiaušiniai
1/3 stiklinė aliejaus
30 g mielių
1/2 stiklinė vandens
1 šaukštelis druskos
2–3 šaukštai cukraus

Mieles ir cukrų įmaišykite į kelis šaukštus šilto vandens, palaukite, kol pakils. Į kalną miltų įmuškite kiaušinius, pilkite mieles, vandenį, aliejų, priedus, viską minkykite, kol masė nebelips prie dubens kraštų, jei reikia – pridėkite

miltų. Sudėkite tešlą į dubenį ir uždenkite rankšluosčiu. Laikykite šiltai, kad pakiltų. Po 30–40 min. ją šiek tiek paspaudykite, padalinkite į du gabalus, iš jų suformuokite po 3 juostas ir supinkite kasas. Paruoštas pynutes dėkite į riebalais pateptą skardą, uždenkite rankšluosčiu ir palikite valandai. Suplakite kiaušinį, patepkite pynutes. Pabarstykite jas aguonomis arba sezamais. Orkaitę įkaitinkite iki 190 laipsnių. Kepkite apie 20–25 min., kol gražiai paruduos. Gero Šabo!

